

Govor o grijehu u navješčaju i katehezi

Milan Šimunović, Rijeka/Zagreb

241.4

241.4:268

Izvorni znanstveni rad

Sažetak

U situaciji kada je na djelu gubljenje "osjećaja grijeha", čemu i nesvjesno mogu pomoći i neka razmišljanja i postupci na crkvenom području, autor ističe problematičnost nekih dosadašnjih naglasaka u govoru o grijehu današnjemu čovjeku. Temeljeći se na biblijskoj i prema tome obnovljenoj teološkoj viziji grijeha, osobito u novijim crkvenim dokumentima, odnosno na potrebi traganja za što ispravnijom slikom Boga i čovjeka, autor ističe neke nove naglaske u govoru o grijehu u navješčaju i katehezi. Na toj crti od temeljne je važnosti "govor" koji je bitno određen poimanjem kršćanstva kao radosne vijesti i Kristovom ponudom "života u punini". Neodgovaranje na taj poziv, odbijanje Kristova poziva na obraćenje i na nov život, čovjeka dovodi u situaciju zastoja, štoviše, do postupne destrukcije njegova čovještva. U navješčaju i katehezi, na tragu nove evangelizacije, trebat će više "polaziti od pozitivnoga" i u tom smislu inzistirati na oduševljavanju za temeljnu "opciju za Krista", gdje će grijeh, odnosno odbijanje Krista, imati sve manje mjesta. Pritom će trebati voditi računa i o "zakonu postupnosti", to jest takvom "govoru o grijehu" koji će biti primjeren pojedinoj dobi i životnoj situaciji, vodeći računa o nekim osjetljivostima suvremenog čovjeka, počev već od djece i mladih.

UVOD

U vremenu u kojem vlada opće mnijenje da je uvelike izgubljen "osjećaj grijeha" nije lagana zadaća pokazati kako bi trebalo govoriti o grijehu u navješčaju i katehezi, tim više što postoji otvorena želja da se kao grijeh ne kvalificiraju mnoga

djela i stavovi na način kako to čini određeni crkveni odgoj.¹ Činjenica je, naime, da se pod utjecajem velikih “učitelja sumnje” mnogo toga što se do jučer smatralo grijehom, danas drži čak dobrim, pogotovo u situaciji kada je na djelu proces promjene etičkih normi. Razumljivo je da ta situacija utječe i na mnoge vjernike, koji se sve manje “prepoznaju” u govoru Crkve, posebice u onome o grijehu. Već dulje vrijeme na djelu je fragmentarna religioznost, odnosno “kršćanstvo po izboru”. U takvom usmjerenju postoji i tendencija “grieha po izboru”, tj. kada pojedinac odlučuje što jest, a što nije grijeh, već prema tome kako mu odgovara.² S tim se stavovima susreću pastoralni djelatnici i odgojitelji, posebice u radu s mladima.

Ivan Pavao II., postavljajući pitanje ne živi li suvremeni čovjek pod prijetnjom pomračenja, iskrivljanja, umrtvljenja ili “anestezije” savjesti, konstatira činjenicu da i “na području crkvene misli i života neka usmjerenja neizbježno potpomažu slabljenju osjećaja grijeha”.³ To se događa kada neki, na primjer, “nastoje pretjeranosti prošlih vremena zamijeniti drugima: namjesto da se posvuda vidi grijeh, sad se on nigdje ne uočava; namjesto pretjeranog naglašavanja straha od vječnih kazna, sad se propovijeda Božja ljubav, koja kao da isključuje bilo kakvu kaznu zasluženu za grijeh; namjesto strogosti kojom se htjelo ispraviti zabludjele savjesti, sada se propovijeda takvo poštivanje savjesti da se potiskuje i dužnost da se kaže istina”.⁴ Isto tako, misli Ivan Pavao II., različita mišljenja u teologiji, propovijedi, katehezi i duhovnom životu pomogla su tome slabljenju, štoviše, i brisanju istinskog osjećaja grijeha. Nema sumnje da to otvara ozbiljna pitanja, jer grijeh i obraćenje spadaju u bitne dimenzije kršćanskoga morala.

1 A. Giudici e G. Palo, *Peccato*, u: *Dizionario teologico*, ur. J. B. Bauer - C. Molari, Cittadella editrice, Roma, 1974., str. 521.

2 Problem se posebno osjeća na planu individualnog morala, osobito u svezi s pitanjem seksualnosti, predbračnih odnosa i dr. Zanimljivi su u tom rezultati *European Value Group 1991*. (usp. M. Luyckx (ed), *Les religions face à la science et la technologie*. Églises et éthique après Prométhée. Rapport exploratoire, Bruxelles, Fast, 1991., str. 71-72.

3 Ivan Pavao II., *Pomirenje i pokora*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1885., br. 18.

4 Isto, br. 18.

1. NEKA SUVREMENA USMJERENJA I UVJETOVANOSTI U ODNOSU NA POIMANJE GRIJEHA

Naša je zadaća da se suočimo s tom “duhovnom krizom”, u uvjerenju da kriza sama po sebi nije nešto negativno već poziv na novo promišljanje. Potrebno je suočiti se s duhovnim strujanjima koja, htjeli mi to ili ne htjeli, uvelike uvjetuju naviještanje, štoviše ukazuju na potrebu novoga načina govora o grijehu, ne zanemarujući pritom ništa od onoga što je u biti grijeh, shvaćen, dakako, na kršćanski način, vodeći svakako računa i o psihološkim i kulturalnim uvjetovanostima.

U kontekstu sekularizacije, u kulturalnom pluralizmu i konfliktualnom svijetu oslabljen je sustav vrijednosti i simbola, na što se čovjek može pozivati kako bi našao sigurnost i jedinstvo. Čini se da su Božja riječ, zapovijedi, blaženstva, primjeri svetih, poštivanje istine i ozbiljniji pristup životu sve odsutniji iz svagdanjega čovjekova iskustva. Više nego prije, danas je “biti kršćanin”, pitanje osobnoga izbora i postupnog sazrijevanja. Već djeca i mladi uočavaju indiferentizam odraslih u odnosu na kršćanski vrijednosni sustav, štoviše, susreću se s mnogo toga što mu se protivi. U tom kontekstu teže im je i grijeh smatrati kao neposlušnost Bogu, upravo stoga što im je sve teže uočiti njegovu prisutnost. Kršćanin živi u okruženju u kojemu vlada velika moralna nesigurnost, gdje je život do te mjere prožet hedonizmom da je čovjek sve nesposobniji procijeniti neku svoju moralnu odgovornost. Trajno mijenjanje običaja i slabljenje vrijednosti razuma, društveni utjecaj i “masifikacija ponašanja”, primat emotiviteta i oslabljena veza s Crkvom pospješuju u isto vrijeme i slabljenje senzibiliteta za težinu grijeha i ozbiljnost života u cjelini.

Nadalje, postaje sve teže govoriti o grijehu u situaciji u kojoj je osobna sloboda često jedini kriterij određivanja dobra i zla te glavna uporišna točka za vlastito ponašanje. Djeca i mladi rastu pod jakim utjecajem tendencije naglašenog individualizma, privatnosti, totalne neovisnosti, uvjerenja da je sve za njih i da su im svi dužni te, na kraju, odbacivanja kajanja i oprostjenja, što se uostalom smatra znakom slabosti.

Nema sumnje da je potrebno uočiti neke silnice koje upućuju na potrebu novoga govora o grijehu u navještaju i katehezi. U prvom redu treba reći da je novo poimanje grijeha vezano uz dvostruki odnos koji veže čovjeka uz Boga i uz svijet. Upravo se je ovaj odnos, na crti moderniteta, bitno izmijenio posljednjih tridesetak godina.⁵ Promijenila se je slika čovjeka o samome sebi. Naime, na dugu putu oslobađanja suvremeni je čovjek došao do svijesti da se sam izgrađuje. Premda se katkad osjeća zahvaćenim od misterija, ipak odbacuje, barem ono olako, pozivanje na Boga, kojega ne osjeća prisutnim u svojoj povijesti. Proizvoljno razlučivanje što je dobro, a što zlo ne shvaća nekom napašću ili grijehom, nego, štoviše, postignućem koje ga čini odraslim. Usprkos svim pogreškama, ima u sebe povjerenja i gaji veliku nadu da može izgraditi zaista novu ljudsku obitelj. Tu nadu nastoji naći u samome sebi.⁶ Posljedica takvoga razmišljanja jest i promjena slike svijeta. Svijet pripada čovjeku koji ga se sve manje straši. Zna da njime može manipulirati kako želi, premda je to teško, čak i opasno, ali i veoma zanimljivo. Čovjek i svijet sve brže "sklapaju prijateljstvo", puno izazova, pri čemu im nije potrebno neko Božje posredovanje.

Makar je to čudno tvrditi, promijenio se je i pojam Boga. On nije više gospodar koji diktira zakon, veliki režiser ljudskih zbivanja koji ispravlja greške svojih sinova ili ih tješi. Štoviše, Bog postaje nekorisnim. Ako nam se je i približio, to je iz razloga da vidi što to mi kombiniramo i da nas obeshrabri. Kad je riječ o mladima, dovoljno je kao primjer uzeti pitanje spolnosti i seksualnosti. Na tom području, primjećuje F. Varone "u odnosima i u spolnosti adolescent, kasnije mladi čovjek, susreće slobodu i strah. Religija njegova djetinjstva, kako smo vidjeli, sadrži jaku moralnu konotaciju. A u pogledu spolnosti religiozni govor je jasan: spolni odnos je zabranjen, on je grješan, prije nego što se ostvari - a to neće biti tako skoro-bračni status, koji ga dozvoljava. Buđenje spolnosti i čitav spolni život već sadrži stanovit aspekt straha, nemira, zbog dubine i sveobuhvatnosti koji su joj svojstveni.

⁵ A. Jeannière, *Qu'est-ce la modernité*, u: *Études*, sv. 373 (1990), 5, str. 500.

⁶ Usp. A. Giudici- G. Palo, *Peccato, nav. dj.*, str. 510.

Ako se ovoj osjetljivoj situaciji doda i strah zbog globalne religiozne zabrane, i ovdje situacija uskoro postaje zrela da u takvom okruženju straha, Zakona, religija uđe u krizu”.⁷ To je put prema egzistencijalnom ateizmu.

Naime, činjenica je da smisao za slobodu žestoko odbija odnos straha između čovjeka i Boga i vodi u negaciju Boga. Naglašen “smisao za slobodu” vodi prema tome da čovjek ne prihvaća situaciju u kojoj bi njegove želje bile pokorene, ograničene ili čak skršene pozivanjem na neki zakon, sustav ili neku moć, pa pripadali oni i nekoj veoma poštovanoj religiji.⁸ Neka istraživanja posljednjih godina u svijetu o religioznosti mladih upravo ukazuju na zabrinjavajuću pojavu da se religiozno iskustvo odnosno osjećaj Boga ne doživljava kao nešto totalno pozitivnog i oslobađajućeg i radosnog, najviše iz razloga što u tom iskustvu dominira teret osjećaja grijeha kao posljedica moralističkog religioznog odgoja. U svijesti mnogih mladih prisutna je slika moralističkoga Boga koji diktira norme ponašanja i sve sankcionira teškim kaznama. Činjenica je da ima nešto u nama što nas potiče da “bježimo od Boga”. Sada je osnovno pitanje kako uvjeriti “Adama koji se skriva” da mu Bog ipak nije protivnik.⁹

Stoga C. M. kard. Martini opravdano postavlja pitanje: “Zašto je Otac-Majka naših početaka za mnoge istodobno neprijatelj protiv kojega se treba boriti, protivnik od kojega se treba osloboditi i pobjeći? Zašto mlađi sin iz prisposode želi “otići daleko” od očinske kuće i oca? Razlozi izgubljenog sina za napuštanje kuće isti su kao i oni zbog kojih je nastao izraz “ubojstvo oca”. On označuje poticaj koji u nama postoji da tražimo račun i razloge o onome koji je u nekom smislu iznad nas, o onome što nas očekuje, kako bismo konačno bili gospodari samih sebe i svoje sudbine, da učinimo sa sobom “ono što nam se sviđa”. No zato treba na neki način ukloniti

⁷ F. Varone, *Nevolje s odsutnim Bogom*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998., str. 56.

⁸ Usp. isto, str. 46-47.

⁹ Usp. M. Šimunović, *Kakvog čovjeka i kakvog vjernika odgaja naša kateheza*, u: *Naša kateheza i Drugi vatikanski sabor*. Radovi katehetskih ljetnih škola 1983-1985., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1987., str. 135.

lik oca, ponašati se kao da on nikad i nije postojao, na neki ga način potisnuti.”¹⁰

Mnogi se slažu u tvrdnji da situacija relativizma i ravnodušnosti gotovo neizbježno vodi prema udaljavanju od Boga. Tako C. M. kard. Martini s pravom primjećuje da tzv. ”slaba misao” nema potrebe nijekati Boga, štoviše, ne osjeća ni potrebu da to učini, nego ”ispraznjuje onostranost od svakog značenja i privlačnosti”. ”Bog postaje ”ukras” (G. Vattimo), lik koji se pomiruje s etičkom slabošću i stanjem trajnog upadanja u besmisao: to je Bog bez snage, odraz dekadentnog čovjeka. S njim se živi kao s jednim od tolikih životnih fetiša, ne dopuštajući da on osobu obilježi ili preobrazi.”¹¹

2. PROBLEMATIČNOST NEKIH ”GOVORA O GRIJEHU” U NAVJEŠTAJU I KATEHEZI

U navještaju i katehezi naslijedili smo situaciju u kojoj je dominirao moralistički naglasak, odnosno kada se je sve temeljilo na preciznom opisivanju onoga što treba činiti ili ne činiti u različitim kontekstima života, stavljajući kršćanina u situaciju podložnosti i inferiornosti, usporedivu s onom djeteta u obitelji. Na taj se način u katehetskoj praksi moralizam manifestira na različite načine. B. Quelquejeu pruža neke primjere moralizma, premda ih ne smijemo generalizirati, osobito onaj kada se Radosna vijest, koja je prije svega poruka o spasenju grešnika, svodi na sakralizirano obdržavanje mo-ralnih zabrana, usredotočenih na prijetnju vječnim kaznama... Riječ Božja se na taj način iscrpljuje prečesto u Božjim zapovijedima. Grijeh, koji je prekid saveza,

¹⁰ C. M. Martini, *Povratak Ocu*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 1999., str. 24. ”Ravnodušnost prema vrednotama, često skrivena gramzivošću i trkom u kojoj se život troši na ono što je prolazno, čini još jedan radikalniji korak do ”ubojstva oca”, što ga je učinio prosvjetiteljski razum: otac nije više lik neprijatelja protiv kojega se treba boriti ili gospodar kojega se treba osloboditi, nego je lik koji ne zanima i ne privlači. Ignoriranje oca je u biti tragičnije od borbe protiv njega kako bi ga se oslobodilo” (str. 28).

¹¹ Isto, str. 29.

često se shvaća kao moralna krivnja, kao obdržavanje juridičkog kodeksa, a obraćenje kao promjena običaja.¹²

Model zapadnog kršćanstva dugo je vremena, na jednostran način, naglašavao negativnu i grešnu viziju čovjeka. Činjenica je da je u katezezi posljednjih stoljeća jako raširena kategorija "grieha", počev od "istočnoga grijeha", odnosno njegova naglašavanja kao polazišta približavanja evanđeoskoj poruci. U situaciji kada suvremeni čovjek traži neku instancu za prevladavanje straha pa čak i onoga pred smrću, E. Biser postavlja pitanje o tome može li se još danas kršćanska religiozna pedagogika, kao što se stoljećima događalo, služiti dimenzijom straha kako bi neposlušnog čovjeka mogla "bičem te strahom od grijeha i pakla dovesti do prihvaćanja svoje spasenjske poruke?"¹³

Ako je raniji kodeks tvrdio da dijete, od momenta kada dolazi do razdoblja uporabe razuma, može učiniti smrtnu grijehu, veliki moralist B. Häring, ne zanemarujući nastojanje da se i grijeh djece uzima ozbiljno u obzir, umjesno ustvrđuje kako nijedna vlada čak ni najtotalitarnija ne predviđa da dijete npr. od sedam ili deset godina može počinuti zločin koji bi mogao zaslužiti smrtnu kaznu, i pritom opravdano postavlja pitanje: "Koju sliku o Bogu pružamo svijetu ako govorimo o grijesima djece, štoviše i mladih, koji bi bili smrtni i koji bi se kažnjavali vječnom kaznom napuštanja i potpunog vječnog otuđenja?"¹⁴ Autor smatra da u ovome slučaju, a i inače kada je govor o grijehu, valja voditi računa o dubinskoj i još više o socijalnoj psihologiji, koje nam daju bolju spoznaju čovjeka i njegova ambijenta, odnosno čine nas opreznijima u shvaćanju definicije smrtnoga grijeha "ex toto genere". To ipak ne znači da je potrebno bezrezervno prihvatiti, što je opasnost na koju upozorava Ivan Pavao II., onu kulturalnu pedagogiju koja naglašava uvjetovanost i utjecaj sredine do te mjere da

¹² B. Quelquejeu, *Faillite de l'éthique séculière*, u: R. Luneau - P. Ladrière (éd), *Le rêve de Compostelle. Vers la restauration de l'Europe chrétienne?*, Paris, Centurion, 1989., str. 217.

¹³ E. Biser, *Nacrt terapijske teologije*, u: Svesci – Communio, 96/1999., str. 74.

¹⁴ B. Häring, *Il peccato in un'epoca di secolarizzazione*, Edizioni Paoline, Bari, 1975., str. 216.

ograničava sposobnost da se griješi, a time i čovjekovu odgovornost.¹⁵

Tradicionalna se je kateheza često prenaplašeno vezivala na “utemeljenje morala na zapovijedima”, prema čemu se odnos Boga i čovjeka shvaća u pravnim terminima, što je dijelom prisutno i u katekizmu Pija X., gdje se grijeh definira kao uvreda načinjena Bogu, odnosno neposluh prema njegovu zakonu. Tu nema mnogih važnih vidova biblijskoga i teološkog poimanja grijeha i postoji opasnost da se Boga poima kao samodrška kojemu ljudska pobuna vrijeđa čast. Nema sumnje, naglašava G. Gatti, da “kateheza treba izbjegavati rizik da se ograniči na moralističko viđenje grijeha, koje se čak više poziva na opasan nauk o zadovoljštini nego na osloboditeljski navještaj otkupljenja”.¹⁶ Činjenica je da Biblija ne definira grijeh kao prekršaj etičkih, liturgijsko-kulturalnih ili pravno-društvenih normi. To bi bio mentalitet koji promatra grijeh kao određeno djelo ili propust koji je u kontradikciji s preciznom pozitivnom normom, koja samo na izvanjski način nalazi svoje opravdanje u Bogu, ali je u biti u funkciji sistema u kojemu nastaje. O grijehu mislimo kao o nekim metafizičkim entitetima koji se gomilaju na duši. Ako s jedne strane nije opravdano suviše idilično viđenje kršćanskog života koje se nadahnjuje na “neopravdanom i pretjeranom povjerenju u dobre snage ljudske naravi”, postavlja se pitanje koliko je opravdano samo naglašavati nasljedstvo grijeha, koje još ostaje u kršteniku koji je, premda sudjeluje na Kristovoj pobjedi nad grijehom, još uvijek previše označen slabošću, koja proizlazi iz njegove solidarnosti s poviješću grijeha,¹⁷ čime se u čovjeku pospješuje prevelika tjeskoba, sve do gubljenja volje da se dalje bori, što je inače tipično za kršćanski moral i kršćansku pedagogiju.

Fenomen sekularizacije, kritičkiji osjećaj današnjega čovjeka, teškoće na koje nailazi u vjerovanju u Boga ljubavi, izazov je Crkvi da još zauzetije premisslja onu pedagogiju u kojoj se pogrešnim formulacijama, izrazito otpornima na

¹⁵ Ivan Pavao II., *Pomirenje...*, nav. dj., br. 18.

¹⁶ G. Gatti, *Grijeh*, u: *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 1991., str. 209.

¹⁷ Usp. isto, str. 209.

promjenu, iskrivljuje autentična slika Boga.¹⁸ Činjenica je da je suvremena kultura u svojim korijenima obilježena težnjom za slobodom i ponosom na autonomiju, a nepokoravanje poprima obilježje zahtjeva za uvažavanjem emancipacije. U toj situaciji legalistički govor o grijehu i predstavljanje grijeha uglavnom kao nepokoravanje Božjem zakonu ili pobune protiv univerzalnoga božanskog gospodstva nad stvorenim što vrijeđa Boga i zbog čega mu čovjek ostaje dužan - "debitum poenae", pa za to mora ispaštati, što poprima obilježje kazne, a što je na kraju Krist isplatio kao Adamov i naš dug kako je učila tradicionalna teologija i kateheza - nije više u stanju pokazati suvremenome čovjeku svu negativnost grijeha.¹⁹

Ako je istina da je čovjekovo okretanje lažnim vrijednostima krivo za gubljenje osjećaja za grijeh, ne može li se također reći i da je određeni govor o grijehu, štoviše, o kršćanskoj vjeri kao takvoj, mogao, a može i danas, pogodovati tom čovjekovu udaljavanju od Boga? I tu je uputno podsjetiti na konstataciju Drugoga vatikanskog koncila da vjernici mogu pravo lice Boga i religije više zakrivati nego otkrivati i zanemarivanjem vjerskog odgoja ili netočnim i pogrešnim izlaganjem nauke.²⁰

3. PREMA CJELOVITIJEM PRISTUPU U GOVORU O GRIJEHU

a) *Na biblijskim tragovima - teološka razina govora o grijehu*

U traganju za novim govorom, na crti nove evangelizacije, potrebno je ponovno "čitati" Objavu kako bismo došli do cjelovitijega razumijevanja grijeha, odnosno boljega shvaćanja samih sebe kao i svojevrsne drame pri "odluci za Kristov program" kojoj smo izloženi, te mogućnosti raskida ili skretanja s Božjega puta. Danas se više nego ikad osjeća

¹⁸ Usp. B. Häring, *Il peccato...*, nav. dj., str. 240.

¹⁹ Usp. G. Gatti, *Peccato*, u: Religio. Enciclopedia tematica dell'educazione religiosa. Catechesi - Scuola - Massmedia, (ur. Z. Trenti, F. Pajer, L. Prenna, G. Morante, G. Gallo), Piemme, Casale Monferrato, 1998., str. 746.

²⁰ *Gaudium et spes*, 19.

potreba za takvom "teologijom grijeha", a time i govora o grijehu, koji neće izdati bit Objave i tradicije, ali koji će biti kompatibilniji sa slikom o Bogu koju nam pruža evanđelje, te sa senzibilitetom našega vremena. Problem je u tome što svaka teologija, a prema tome i kateheza može naći određena uporišta u Bibliji ako je se ne promatra cjelovito. S druge strane, postavlja se pitanje koliko možemo ostati "zatvorenici" nekih takvih shvaćanja, odnosno neosjetljivi za znakove vremena i, još prije, Duha Svetoga koji nas želi sve dublje uvoditi u istinu (Iv 16,13).

Činjenica je da Biblija u cjelini zapravo priča o *iskustvu spasenja*. Ona ne polazi od činjenice grijeha da bi došla do spasenja, već u prvom redu od spasenja kako bi došla do razumijevanja grijeha. Drugim riječima, Biblija se ne zadovoljava samo time da otkrije grijeh čovjeka, niti želi voditi čovjeka Bogu preko grijeha. Ona od prve do zadnje stranice govori o jednom posebnom oslobođenju, o oslobođenju jednog osobitog naroda u Starom zavjetu, i to oslobođenju i spasenju za sve ljude u Novom zavjetu, te o očekivanju daljnjeg oslobođenja i obećanja konačnog uspjeha, odnosno definitivne novosti, s čime se zaključuju svete knjige.²¹ I kada se govori o "istočnome grijehu", to je u uskoj povezanosti s obećanjem i djelom spasenja izvršenim u Isusu Kristu. Izvještaj o "prvome padu" završava navještajem koji čak nazivamo "protoevanđeljem" (Post 1,14). Kada sv. Pavao naglašeniije govori o grijehu, to čini s ciljem da se vidi kako je od njega milost Božja u Isusu Kristu daleko veća i moćnija: "Jer ako su grijehom jednoga mnogi umrli, mnogo se obilatije na sve razlila milost Božja, milost darovana u jednom čovjeku, Isusu Kristu... Uistinu, ako grijehom jednoga smrt zakraljeva - po jednome, mnogo će više oni koji primaju izobilje milosti i dara pravednosti kraljevati u životu - po Jednome, Isusu Kristu... Ali gdje se umnožio grijeh, nadmoćno izobilova milost" (usp. Rim 5,15-20). Stoga se može reći da je srž nauke o istočnome grijehu upravo u tome da je Krist otkupitelj svih ljudi, jer svi ljudi bez iznimke imaju potrebu božanskog otkupljenja.²²

21 Usp. A. Giudici - G. Palo, *Peccato, nav. dj.*, str. 511.

22 Usp. Feiner J. - Fischer L., *Nuovo libro della fede*, Queriniana, Brescia, 1975., str. 293.

Na temelju iznesenoga može se reći da su temeljni termini kršćanskog odgoja *savez* s Božje strane i čovjekova *vjernost u slobodi* s druge strane, to jest poziv da se taj savez prihvati. Otud dijalogalni odnos: Bog-čovjek, poziv-odgovor. Ivan Pavao II. naglašava da će upravo spasonosnom osjećaju grijeha pridonijeti “dobra kateheza prosvijetljena biblijskom teologijom Saveza”.²³ To znači da samo s pomoću objave istinskoga Boga i njegove nedokučive ljubavi, suočavanjem s prijedlogom saveza s Bogom, s pozivom da sudjeluje na božanskom životu, čovjek može lakše razumjeti koje li je divne stvarnosti pozvan živjeti i kako nekim svojim ponašanjima, odnosno grijesima može čak sve ovo “staviti u pitanje”. Dakako, takav se pristup uvelike razlikuje od onoga koji odnos s Bogom oslanja uglavnom na osjećaj grijeha i ljudske bijede što se doživljava kao granična situacija.

Činjenica je, nadalje, da Biblija ne govori ponajprije o grijesima, već o *grijehu*: u Starome zavjetu grijeh se promatra kao idolatrija ili kao raskid saveza, a u Novome zavjetu kao odbacivanje Boga u Isusu Kristu. Grijeh je, stoga, radikalno usmjerenje, u kojemu se čovjek izgrađuje u određenom udaljavanju od vlastitog antropološkog ideala, koji se u Bibliji naziva zajedništvo s Bogom. Drugim riječima, grijeh se u teološkome smislu definira kao svjesno kidanje odnosa koji veže čovjeka s Bogom. No, valja uzeti u obzir činjenicu da čovjek danas ne shvaća svoj odnos s Bogom kao u vrijeme pisanja Biblije, već na nov način.²⁴ Da bi se naglasilo da je “manjak života” posljedica grijeha, mnogi biblijski tekstovi pozitivno naglašavaju da život dolazi od Boga. Stoga kategorija “života” igra ulogu koja je paralelna onoj drugih antropoloških kategorija za zapadnoga čovjeka: sreća, sloboda, puno ostvarenje, ili - kako mladi vole razmišljati - samorazvoj te konačno spasenje. Zapravo, kršćanstvo se je od početka predstavljalo kao put prema životu ili put života. Temeljna stvarnost Evanđelja nije grijeh već Božja ljubav koja vodi prema životu u punini i koja spašava.²⁵ Stoga biblijski model

23 Ivan Pavao II., *Pomirenje...*, nav. dj., br. 18.

24 Usp. A. Giudici - G. Palo, *Peccato*, nav. dj., str. 51.

25 Usp. J. Gevaert, *Prima evangelizzazione*, Elle Di Ci, Leumann (Torino), 1990., str. 171.

evangelizacije smješta kršćansku poruku u optiku ljubavi Božje prema čovjeku. Iz toga slijedi da navještaj i kateheza trebaju smjerati prema tome da se kršćanska vjera shvati kao poziv na "izlazak iz sebe", što je plod individualističke refleksije koja se usredotočuje isključivo na "vlastiti ja". Kateheza treba odgajati čovjeka upravo za ovaj "izlazak".²⁶

Sve rečeno ide u prilog takvome odgoju, počev od djece i mladih, u kojem naglasak nije samo na tome da se ne griješi nego radije da se uči ljubiti, što sam Isus donosi kao opravdanje za opraštanje grijeha (Lk 7,47). Stoga, budući da je čovjek subjekt Božje ljubavi, grijeh vrijeđa Boga jer čovjek grijehom "izigrava njegove nakane ljubavi, brani toj ljubavi da dostigne čovjeka te da on posjeduje puninu života i sreće za koju je određen".²⁷ To se temelji na Novome zavjetu, gdje se grijeh, u biti, ocrtava kao odbacivanje Krista, bilo izravno po grešnom nevjerovanju, bilo neizravno, po životu koji odudara od njegove poruke ljubavi. Samo ako kršćanin promatra svoj život kao stvarnost koja se izgrađuje u napetosti prema vlastitom dobru i dobru drugih, kao odgovor na Božji poziv, na njegovu ljubav, tada se uočava prava svijest o zlu i grijehu te o praštanju i novim mogućnostima dobra. U tom smislu katehezu valja "zasnovati na biblijskom učenju, osobito na učenju Novoga zavjeta, o neophodnosti da se ponovno uspostavi savez s Bogom u Kristu, otkupitelju i pomiritelju, u svjetlu tog novog zajedništva i prijateljstva, te njihova posvudašnjeg obistinjenja".²⁸

Cijeli katehetski itinerarij koji ide za navještajem Očeve ljubavi, spasiteljskog Kristova djela, zajedništva vjernika u Duhu, želi postupno voditi pojedinca i cijelu kršćansku zajednicu prema prihvaćanju dara pomirenja i novoga života. Pritom je od posebne pedagoške važnosti, već za djecu, vrednovati biblijsku sliku "puta" koji podsjeća na Egzodus, što je tipično iskustvo oslobođenja kako za Izrael tako i za Crkvu. Život kršćana jest put koji, bez odgađanja, treba prevaliti kako

²⁶ N. Scholl, *Katechese vor dem Anspruch der Zukunft*, Kösel-Verlag, München, 1970., str. 65.

²⁷ G. Gatti, *Religijsko-pedagoško...*, nav. dj., str. 208.

²⁸ Ivan Pavao II., *Pomirenje...*, nav. dj., 26.

bi se slijedilo Isusa, sve do uskrisivanja s njime. A to je progresivan put.²⁹

Ovdje treba istaknuti da, kada se govori o našim grijesima, a posebice u ispitu savjesti, postoji opasnost zadržavanja samo na "moralnoj razini", koja se očituje u čovjekovim manjkavostima i pogreškama. Potrebno je stići do tzv. teološke razine, a to se događa kada čovjek postaje svjesnijim što Bog od njega očekuje. Ono što daje "kršćanski" smisao nekoj gesti obraćenja i pomirenja, nije u prvom redu njegova moralna već njegova "teološka kvaliteta", to jest odnos prema Bogu, odnosno u kakvoj je to vezi s Bogom. Već u Starom, a posebice u Novome zavjetu temeljni stav da netko prizna vlastiti grijeh jest u prvome redu priznanje ljubavi Božje. To je nužno imati pred očima već u kršćanskoj inicijaciji djece.³⁰ Zato valja stimulirati prijelaz od tzv. *individualis-tičkog* i izričito *etičkog stava*, prema kojemu se vjera svodi isključivo na etiku, dok bi priznanje grijeha bilo neka vrsta olakšanja, odnosno psihološkog rasterećenja od osjećaja krivnje ili prilika za napredovanje na putu "osobnog savršenstva", što nema neke posebne veze s promjenom odnosa s bližnjima, a kamoli s Bogom, *ka svijesti* o potrebi slušanja riječi koju Bog odlučno proglašava o našem grijehu. Upravo nam Božja riječ pomaže da vidimo svoj život u relaciji s drugima i prema drugima, jer grijeh ne "ranjava" Boga u njemu samome, već ga ponajprije ranjava utoliko ukoliko pogađa one koje Bog ljubi.³¹ Otud i nužnost promjene tih odnosa. To se u prvome redu odnosi na odnos s Bogom, tj. potrebno je postaviti pitanje koliko ono što se ispovijeda ima nešto s čovjekovim prijateljstvom s Isusom, odnosno s njegovom željom da se više otvaramo pozivima Duha Svetoga i da živimo kao Božja djeca, kao "svjetlo svijeta i sol zemlje". S druge strane, bitno je koliko je čovjek spreman na promjenu, odnosno na prihvaćanje poziva i zadatka naviještanja

²⁹ Usp. L. Guglielmoni, *Celebrazioni penitenziali con fanciulli e ragazzi*, Elle Di Ci, Leumann (Torino), 1984., str. 11.

³⁰ Usp. *Celebrare la riconciliazione con i fanciulli*, Elle Di Ci, Leumann (Torino), 1974., str. 56-57.

³¹ Usp. S. Lyonnet, *Grijeh*, u: *Rječnik biblijske teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1969., str. 289.

Isusove Radosne vijesti i, prema tome, zalagati se u raznim inicijativama Crkve, na crti prijelaza iz “privatnoga do angažiranoga kršćanstva” u župnoj zajednici, i šire u društvu.

b) *Presudna je slika o Bogu i čovjeku*

Teološki govoreći, ne može se pravo shvatiti što je grijeh dok se dobro ne upozna Boga, odnosno njegovo djelovanje ili njegove namjere ili planove s čovjekom. A pravu sliku o Bogu pokazao je Isus. Stoga je u govoru o grijehu u navješćaju i katezezi od presudne važnosti koju sliku o Bogu i čovjeku nosi u sebi navjestitelj, odnosno kateheta. Nema sumnje da su na tome području potrebni značajniji pomaci.

C. M. kard. Martini u tom smislu naglašava: “Potrebno je vratiti se Ocu koji nas čini slobodnima i poziva nas na slobodu, onom liku koji nas potiče da budemo svoji, da odgovorno izgrađujemo svoju budućnost i koji je s nama gradi. Riječ je, dakle, o tome da mislimo na Oca prema slici koju nam donosi prisposoba o Milosrdnom ocu, koji poštuje slobodu mlađega sina sve do patnje iz ljubavi i očekivanja; pun nade u povratak svoga sina i sretan zbog željenog povratka, a da ipak nije utjecao na njegove odluke; spreman na praštanje i novi život bez prekoravanja ili žaljenja.”³²

Nadalje, u govoru o grijehu valja staviti naglasak na problematičnost čovjekova “zatvaranja u sama sebe”, u skučen obzor svojih projekata, gdje se rađaju strahovi i sebičnosti, nesposobnost življenja za druge i s drugima. Grijeh je zapravo to zatvaranje. Upravo kateheza ide prema poticanju da “čovjek ustane i pođe prema svome ocu”, kako se ne bi dogodilo da ga zahvate nepomičnost u njegovim malim sigurnostima ili tužaljke zbog njegovih promašaja.³³ Mnogi su, a na osobit način mladi, skloni prepustiti se tzv. “lažnim perspektivama”, što se očituje u gubljenju povjerenja u sebe i u Božju snagu, čime se stvara i kriva slika o čovjeku. To se događa kada grješno stanje stvara u mladome čovjeku neki usud, ne dopušta mu da ide naprijed, da vidi izlaz. Određeni

³² C. M. Martini, *Povratak..., nav. dj.*, str. 33.

³³ *Isto*, str. 35.

griješni i grješni stavovi mogu čovjekom potpuno zavladata na način da postaje uvjeren kako nema smisla nikakvo zalaganje. *Novi katekizam* smatra da se jedan od temeljnih darova Božje objave sastoji upravo u pravoj dijagnozi našega stanja, odnosno našega egoizma i kukavnosti. No, "nikakva sudbomosna nužda nije nam izvana nametnuta - nikakva odredba Alaha izvan nas samih, nikakav željezni zakon Karne, nikakav zakon ljudske naravi ili historijske dijalektike. Našu sudbinu ocrtava nešto što je dio naše zajedničke, ali i slobodne odgovornosti, tj. grijeh. Ne postoji nikakva nužda koja bi čovjeku bila nametnuta bilo odozgo, bilo odozdo. Čovjek stoji u prostoru slobode sa svim svojim djelima koji ga mogu učiniti sretnim ili nesretnim i sada i zauvijek".³⁴

Važno je, stoga, napomenuti da "u katehezi o grijehu i oproštenju nije dosta počimati od ispita savjesti, često projiciranog na izrazito moralizatorski način na čovjekov život, što može čak pogodovati zaključku da je čovjekovo stanje gotovo nepopravljivo. Premda je važno učiti već dijete boljem poznavanju sama sebe, ipak valja reći da se susret s Bogom neće dogoditi na kraju ispita savjesti, bio on čak i dosta obnovljen i prilagođen. Nije, naime, dovoljno pronicati samo u svoje srce nego i u Božje. U tom smislu je uputno, s pokornikom, izabrati iz evanđelja one parabole koje objavljuju Božju ljubav, očitovanu u Isusu, koji svakoga prihvaća, koje otvaraju perspektive. Isus će tražiti Zakeja na stablu i izgubljenju ovcu u trnju. Otac očekuje sina koji se vraća. Očito je, dakle, da nas Božja ljubav uvijek prethodi. Samo objava Božjega praštanja može omogućiti čovjeku da se prizna grešnikom."³⁵

Stoga je odlučujuća slika o Bogu koju kateheza predstavlja već djeci i mladima. Ako je to slika suca koji optužuje, čovjek će se osjetiti osuđenim i odbiti tog Boga što je prije moguće. Razumljivo je da se "optuženi" brani ili da se povlači. Ali ako se Boga predstavlja kao oca, čije praštanje prethodi pokušaju sina kojega je strpljivo očekivao, čovjek će

34 *Novi katekizam. Poruka vjera za odrasle*, Stvarnost, Zagreb, 1070., str. 327-328.

35 *Tabor. L'enciclopedia di catechisti*, Centro nazionale dell'Insegnamento Religioso (CNER), Edizioni Paoline, Milano, 1995., str. 549.

lakše otkriti da nije bio vjeran Očevoj ljubavi i znat će spremnije reći: “Oče, sagriješio sam” (Lk 15,18). Činjenica je da samo pogledom ljubavi i praštanja možemo prihvatiti da se priznamo grešnicima, jer znamo da smo u isto vrijeme prihvaćeni. Opraštanju prethodi svijest o onome što je grijeh u očima Božjim.³⁶ Nema sumnje da je od presudne važnosti i osoba ispovjednika koji bi trebao posjedovati visok stupanj tzv. emocionalne inteligencije ili empatije u odnosu na pokornika, kako bi iz njegova rječnika i postupka žarila Božja ljubav.

Iz rečenog slijedi da u govoru o grijehu, odnosno opraštanju nužno dolazi do izražaja naša slika o Bogu. Je li to onakav Bog kakvog je Isus objavio svojim riječima i postupcima, Bog koji je ljubav i kojemu je naš grijeh povod ne da nas osudi i odbaci, nego da bude naš Spasitelj (Iv 3,17)? Bitno je vjerovati da je Bog veći od naših grijeha i od naših uvreda, ne kao neki “uvrijeđeni gospodin” koji se prvenstveno gnuša nad grješnim ljudima. On je, naprotiv, došao potražiti i spasiti izgubljeno. Grijeh, na taj način, može biti i prava prilika da se više povjeruje u pravoga Boga, odnosno prilika da Božja milost s nama, usprkos našim grijesima, izvede “čudesna djela”. Otud i razlog radovanja što imamo “takvog i tolikog Otkupitelja”, upravo u času sjećanja na “Adamovu krivicu”, o čemu pjeva “Exultet” u vazmenoj noći.

c) Polazak od pozitivnoga - uz vrednovanje grešnikova dostojanstva

S. Lyonnet tvrdi da “povijest spasenja i nije drugo no povijest neumornih, ponavljanih pokušaja Boga stvoritelja da čovjeka otme njegovu grijehu”.³⁷ Postavlja se pitanje: koji bi se pomaci morali dogoditi u našem govoru o grijehu? Držim da je potrebno voditi računa o dvjema temeljnim činjenicama:

1. Da je suvremeni čovjek izuzetno osjetljiv na svoj dignitet, uz ostalo da je subjekt a ne samo objekt našeg

³⁶ *Isto*, str. 549-550.; usp. M. Orsatti, *Un Padre dal cuore di madre*, Ancora, Milano, 1998.

³⁷ L. Lyonnet, *Grijeh*, u: *Rječnik...*, nav. dj., str. 283.

navještaja; činjenica je, naime, da “suvremena pedagogika s kršćanskim nadahnućem vidi u odgajaniku, koga promatra u njegovoj cjelovitosti i složenosti, glavni subjekt odgoja; njemu valja pomoći posebnim povjerenjem, da razvija svoje sposobnosti za dobro”;³⁸

2. Da je opravdanije i uputnije polaziti od “veličanstvenih Božjih djela ljubavi” u korist čovjeka, od njegova projekta “života u izobilju, u punini” svakoga čovjeka, da se ne izgubi već da uspije, odnosno da se spasi. U prvom je planu Božji plan i perspektiva koju nudi čovjeku, gdje se grijeh čovjeka vidi kao prepreka ostvarenju toga plana.

U našem govoru o grijehu zacijelo je potreban zaokret, i to “počimanjem od pozitivnoga”. U prvome redu, ne možemo ostati na pesimističkom orisavanju čovjekove situacije. Činjenica je da već dijete ima istančan osjećaj vlastite osobnosti, individualne i neponovljive. A što tek reći o mladima i odraslima? Čovjek traži da bude promatran kao osoba sa svim svojim darovima, odgovornostima i ograničenjima. Ne prihvaća prisilan odgoj i ljubomorani je na vlastitu slobodu i autonomiju. Upravo naglasak na važnosti istinske slobode, istine i ljubavi može biti dobro polazište da se istakne opasnost rizika kojemu se čovjek izlaže kada skreće s napornog puta do svoga “očovječenja”, tj. kada griješi.³⁹ Već mlade valja suočiti s činjenicom da nasuprot ljepoti odlučnog hoda do slobode i zrelosti postoji i mogućnost isključivanja, otuđenja i “stvaranja svoga pakla”, što se za kršćanina događa

³⁸ Sveti zbor za katolički odgoj, *Odgojne smjernice o ljudskoj ljubavi. Obris polnoga odgoja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1984., br. 37.

³⁹ “Grieh priječi čovjeku da postane zrela i potpuna osoba, nagrđuje dijalog s drugim ljudima i s Bogom; stoga grijeh nije samo prijestup protiv određenih moralnih pravila i normi” (M. Pranjić, *Na izvorima*. Vjeronaučni udžbenik za treće godište srednjih škola, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 1995., str. 107.); Vjeronaučni program već za učenike šestoga razreda osnovne škole (II. nastavna cjelina) ističe važnost odgoja za življenje u miru i slobodi, čemu se želi pridonijeti “sve istančanijim i slojevitim postavljanjem paradoksalnoga pitanja što zapravo znači biti slobodan te što adekvatnijim odgovaranjem na to pitanje, što će vjeroučenicima pomoći da bolje shvate kako, ljudski i vjernički gledajući, nema istinske slobode bez odgovornosti za sebe i za drugoga te bez istinske ljubavi prema Bogu, prema bližnjemu i prema sebi” (Hrvatska biskupska konferencija, *Plan i program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*, NKU HBK-Kršćanska sadašnjost, 1998., str. 216.

kada se udaljuje od Božjega plana koji ga vodi do života u punini. Naglasak, dakle, valja staviti na oduševljavanje za taj i takav život.⁴⁰

Otud potreba uvažavanja “zakona postupnosti”, shvaćanja odgoja kao puta, kao procesa sazrijevanja, što je naglašeno u suvremenoj pedagogiji, posebice u religioznoj pedagogiji. Naime, već djeca i mladi, osjetljivi na svoju slobodu, žele biti vrednovani kao osobe. Naglašavanje i učvršćivanje tog osobnog odnosa, pa i kada je riječ o odnosu s Bogom, pomaže čovjeku da uspostavi nov odnos s Bogom, ne više na ugovorni, obrambeni i utilitaristički način, već kao s jednim “Ti” koji ljubi i poziva, obnavlja i ponovno stvara, preoblikuje i učvršćuje. To je važno saznanje za shvaćanje grijeha i oprostjenja.

Postaje sve jasnije da valja ozbiljno voditi računa o činjenici, s jedne strane određenoga čovjekova straha pred priznanjem grijeha, a s druge strane i ponosa na svoju osobnost. To ukazuje na oprez da određenim govorom o grijehu ili njegovim priznanjem čovjek ne bude ranjen u svojem čovještvu, odnosno ljudskom dostojanstvu. U tom smislu valja dobro proučiti encikliku Ivana Pavla II. *Bogat milosrđem*. Razmišljajući o prisposobi o milosrdnome ocu (rasipnom sinu), na temelju ponašanja oca koji, ganut, “potrča, pade mu oko vrata i izljubi ga” (Lk 15,20), Ivan Pavao II. naglašava kako je spašeno, odnosno ponovno otkriveno čovještvo rasipnoga sina. Otac se raduje. “Vjernost očeva samome sebi sasvim je usredotočena na čovještvo izgubljenoga sina, na njegovo dostojanstvo.” Na temelju radosnog ganuća u trenutku povratka sina “može se ustvrditi da ljubav prema sinu, ljubav što izvire iz same biti očinstva, u nekom smislu obvezuje oca da vodi brigu o sinovljevu

⁴⁰ Usp. *Snagom Duha. Uvođenje u vjeru i život kršćanske zajednice*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1989., str. 66; Nije uputno “inzistirati isključivo na grijehu, napastima, zlu u svijetu, đavlu, a bez radosnog naviještanja prisutnog otkupljenja, te govoriti samo o zadobivanju milosti i čuvanju od grijeha. Inicijacija u sakrament pokore nije škola traženja grijeha, vez pozitivan odgoj koji se stavlja na liniju rasta u ljubavi prema Bogu, u življenju krštenja” (M. Šimunović, *Osnovne teme u katehizaciji djece*, u: *Odgoj djece u vjeri u kršćanskoj zajednici*, Zbornik radova IV. katehetske ljetne škole, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1975., str. 274-275.

dostojanstvu... Ta je ljubav sposobna sagnuti se nad svakog rasipnog sina, nad svaku bijedu i, nadasve, nad svaku čudorednu bijedu, nad grijeh. Kada se to zbiva, onaj koji je predmet milosrđa, ne osjeća se poniženim, već ponovno rođenim i iznova "vrednovanim".⁴¹

U govoru o grijehu u našim propovijedima i katehezi valja naglasiti upravo tu jedinstvenu specifičnost kršćanstva, koja se očituje u Božjoj brizi za čovjeka, ali takvoj da se čovjek, i dok "pada na koljena" pred njime kao Stvoriteljem, odnosno kada priznaje svoje grijeh, osjeća vrijednim i velikim u Božjim očima. Naime, obično se misli da je onaj koji dobiva milosrđe u silno podređenom položaju, štoviše, ponižen, s osjećajem nejednakosti. "Prispodoba o rasipnom sinu pokazuje da je zbilja sasvim drukčija: odnos milosrđa zasniva se na zajedničkom iskustvu o dobru - a to je čovjek - na zajedničkom iskustvu dostojanstva koje mu je vlastito. To zajedničko iskustvo omogućuje da rasipni sin počinje gledati sebe samoga i svoje postupke u punoj istini (takvo gledanje u istini je prava poniznost); a upravo zbog toga, on za svoga oca postaje jedino dobro: otac s pronicavom jasnoćom dobro vidi što se ostvarilo zahvaljujući čudesnom bljesku istine i ljubavi, koja kao da zaboravlja sve zlo koje je sin bio počinio."⁴²

Upravo je dubinska psihologija pokazala da su mnoge neuroze i neurotični kompleksi grijeha već u djetinjstvu prouzročeni od tjeskobe djeteta da će biti kažnjeno i, nadasve, da će izgubiti ljubav roditelja. Taj lažan kompleks krivnje jest također jedan od uzroka koji priječi čovjeku da dođe do autentične vjere i punog povjerenja u Božju ljubav. To što katkad čine roditelji i pojedini religiozni odgojitelji određenom nerazumnom prijetnjom da će se izgubiti Božja ljubav ako se prekrše čak i neki manji zakoni, nimalo ne pridonosi pravom sazrijevanju djece i mladih, odnosno ispravnom shvaćanju Božjeg odnosa prema čovjeku.

⁴¹ Usp. Ivan Pavao II., *Bogat milosrdem* (Dives in misericordia), KS, Zagreb, 1981., br. 6.

⁴² *Isto*, br. 6.

d) *Zajednička odgovornost u grijehu i praštanju*

Činjenica je da je grijeh izvor tolikih trpljenja, zastoja i smrti u razvoju čovječanstva, a čemu su uzrok mržnja, egoizam i nepravda. S druge strane, tu je i odgovornost u pomanjkanju zalaganja za ljudsku promociju i nezalaganje u borbi protiv raznih zala. Naša kultura često teži prema "uspavljivanju" osjećaja odgovornosti pojedinaca i skupina u borbi protiv sila zla, prisutnih u društvu. Stoga je, prije svakoga govora o teološkoj dimenziji grijeha nužno ponovno razraditi svijest o objektivnoj odgovornosti. To znači da je u teologiji i katehezi potrebno više isticati onu dimenziju grijeha koja se odnosi "na njegovo postvarenje u društvenim strukturama, što kao posljedicu ima viđenje političkoga i društvenog zalaganja kao trenutka kolektivne borbe protiv grijeha u svijetu. U mjeri u kojoj se ne zaboravi da je, u pravom smislu, grijeh jedino ono što se rađa iz slobodnoga i odgovornog čovjekova izbora, te da se, u konačnici, protiv njega treba boriti i pobijediti ga u čovjekovu srcu, snagom osobnog obraćenja, izvora i pokretača svakog izvornog društvenog preoblikovanja, to proširenje pojma grijeha je u skladu s biblijskim viđenjem 'grieha svijeta' i odgovara iskustvu današnjeg čovjeka (na kojega se mora pozivati kateheza da bi bila vjerna čovjeku) te omogućuje da bolje vidimo domet kršćanskog oslobođenja."⁴³

Činjenica da se grijeh pojedinca odražava i na druge, pa se otud može govoriti o "zajedništvu grijeha, kojim duša koja se grijehom srozava, sa sobom srozava Crkvu a u nekom smislu i čitav svijet". To znači da, kako naglašava Ivan Pavao II., svakom grijehu možemo pridati značajku društvenog grijeha, koji bi bio "gomilanje i sažimanje brojnih osobnih grijeha", te da je u katehezi potrebno "upraviti savjest svih, kako bi svatko preuzeo svoj dio odgovornosti da ozbiljno i odvažno mijenja te zlokobne zbiljnosti i te nepodnošljive situacije".⁴⁴

Zacijelo će u govoru o grijehu i opraštenju trebati više doći do izražaja komunitarni aspekt, tj. odgovornost Crkve, u kojoj će se moći doživljavati "radost pomirene braće". Dobrota i svetost neke kršćanske zajednice doći će do izražaja upravo

⁴³ A. Gatti, *Grieh, nav. dj.*, str. 209.

⁴⁴ Ivan Pavao II., *Pomirenje...*, nav. dj., br. 16.

prihvaćanjem i pomaganjem grešnika da svi dospiju za stol Kraljevstva Božjega. Prva je Crkva imala veliki udio u procesu obraćenja grešnih kršćana, odnosno da “jaki trebaju biti spremni nositi slabosti slabih”. Nije li jedan od glavnih uzroka zašto se “grešnici ne približavaju” upravo osjećaj da će biti “prokazani” i osuđeni, štoviše, saznanje da se o njihovim grijesima “priča”. Jesmo li daleko od milosrdnoga Oca koji upravo “sinu povratniku” priprema gozbu? Valja trajno imati na pameti da svako obraćenje grešnika nije djelo tek ovog ili onog pojedinca, već je to i su-djelo zajednice; u obraćenju Bogu Crkva na zemlji ostvaruje samu sebe, tj. u svakome se obraćenom grešniku “događa” otajstvo Crkve. Već u radu s djecom treba provoditi tzv. “iskustvenu katehezu”, u kojoj će im se pomoći da dožive iskustvo oprostjenja i zajedništva s Kristom posredstvom slavlja Crkve. Štoviše, već bi na katehetskim i drugim župnim susretima trebalo stvarati “klimu oprostjenja”, počev od prihvaćanja od strane odraslih nasuprot svim manjkavostima. U tom su smislu od posebnog značenja i slavlja oprostjenja, odnosno “pokornička slavlja”.⁴⁵

Govor o grijehu mora smjerati i prema stvaranju osjećaja sigurnosti da je čovjek, što god se dogodi, siguran da će naći Gospodina i Crkvu kao zajednicu koji ga prihvaćaju, vode čvrstom ljubavlju, osobito u trenucima najveće slabosti, ukazuju mu na put koji mu je slijediti u nesigurnostima i sumnjama. Tako će rasti u svijesti da je moguća trajna obnova, nadvladavanje težnji prema zlu te da uvijek može biti nov čovjek. Otud i neophodnost stimuliranja svijesti zajedništva u našim župnim zajednicama, osobito kroz manje ili posebne zajednice, gdje će se doživljavati prihvaćenost, razumijevanje i oprostjenje.⁴⁶

e) *Govor o grijehu na crti novoga života - života u punini*

Kateheza se uklapa u proces vrednovanja i izgradnje vlastitoga “ja”, na što su mladi posebno osjetljivi. Zato se privilegira osobno prianjanje uz kršćanski prijedlog života,

⁴⁵ Usp. L. Guglielmoni, *Le celebrazioni...*, nav. dj., str. 15-16.

⁴⁶ Usp. Hrvatska biskupska konferencija, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice*, NKU HBK Zagreb – HILP, Zadar, 2000.

odnosno shvaćanje odgoja kao “rasvjetljenja i tumačenja”, a ne toliko asimilacije načela i propisa, zapovijedi i zabrana. Otud potreba postupnosti, puta i procesa sazrijevanja, što su konstitutivni elementi aktualne religiozne pedagogije i katehetike, prikladni da ostvare nov način traženja, slavljenja i življenja Gospodinova praštanja.

Stoga bi se govor o grijehu trebao pretvoriti u odgoj za unutarnji stav obnove duha i srca, za sve puniju i osobniju slobodu i odlučnost da se slijedi Isusa.

Držim da je velik problem u tome što se ne vodi dovoljno računa o postupnosti, odnosno o “doziranju” u našem govoru, pogotovo kada je riječ o grijehu i kajanju. Pokušajmo to pokazati na primjeru djece.

1. Ako se radi o djeci od šeste do osme godine, važno je pomoći im da dožive inicijativu Dobroga Oca koji se uprisutnjuje posredstvom nekih zahvata (riječi, geste, djela) roditelja, učitelja, prijatelja u školi. Zato je od presudne važnosti da dožive ljubav i prihvaćanje. Samo oprostjenje predstavlja se kao besplatan Očev dar onome koji je spreman odgovoriti na njegov “poziv ljubavi”. Ovdje je bitno izbjegavati odgoj koji je utemeljen na strahu i kazni. Naglasak mora biti na Bogu kao dobrom Ocu, Kristu koji je s nama u zalaganju protiv zla, na Crkvi koja je zajednica u isto vrijeme dobrih i grešnih i koja danomice doživljava i slavi Božju dobrotu i oprostjenje.

2. U drugoj fazi, koja odgovara vremenu od osme do desete godine, savjest se odgaja vrednovanjem teme obraćenja. Ako je grijeh udaljšavanje od Boga i braće, koje se očituje u egoizmu i ravnodušnosti, obraćenje je postupak povratka Isusu, prepoznavanje njegova poziva, hod s drugima, u odgovornosti za vlastite izbore i usklađivanju s Isusovom riječju i primjerom.

3. U trećoj fazi, od desete do dvanaeste godine, dijete osjeća posebnu vrijednost prijateljstva, vjernosti i zalaganja, ali isto tako lako se obeshrabri zbog svojih slabosti. Sve više shvaća kršćanski život kao napor da bi se izgradila vlastita osobnost po Kristovu modelu, a to treba pokazati u svakidašnjici. Grijeh se sve više shvaća kao nevjernost i nedosljednost, nezalaganje i propust, slabo vrednovanje talenata koji su Božji dar. I na taj način oprastanje postaje

nov znak povjerenja, od strane Krista i Crkve, za novo zalaganje.

Kada je riječ o mladima i odraslima, govor o grijehu i pokori treba se na izričiti način temeljiti na dinamizmu Pashe, koja je središnji događaj spasenja i uporišna točka religiozne formacije. Riječ je o potrebi prijelaza iz “ropstva na slobodu, iz smrti u život”. Radi se o odgajanju za Očevu ljubav, za obnovljenu odluku vjernosti, za stavove povjerenja. Bog je ljubav, milosrdni otac, uvijek spreman na oprostjenje onome koji se kaje i želi mijenjati život. Stoga se grijeh ne prikazuje kao kršenje vanjskih pravila ili normi, kako smo često skloni govoriti u pripremi za sakrament pokore, već kao kidanje saveza, osobnog i autentičnog prijateljstva s Bogom i braćom.

Oproštenje se treba prikazati kao mogućnost “novog rođenja”, bremenito budućnošću, kao dar radosti i nade, povjerenja i hrabrosti. Gospodin je uvijek jači od čovjekova grijeha, moćan da mu otvori neočekivanu budućnost, odnosno “obećanu zemlju”. Ovo valja naglašavati kako bi se izbjeglo automatizam, to jest da nam je oprošteno kada smo sve izvršili što je trebalo (pet stvari za dobru ispovijed!), kao i pretjerano inzistiranje na različitim vrstama grijeha te na optužbi, a ne na pravom kajanju i buđenju želje za obraćenjem koje zahvaća totalitet kršćanskog života. Drugim riječima, nije bitan “katalog naših manjkavosti”, čime se sakramentalno pomirenje poistovjećuje s optužbom grijeha. Ne ide se na ispovijed samo da se nešto “ostavi”, već ponajprije da se nešto “primi”. Zato je od “ispovijedi” prikladniji termin “pokora” ili još bolje “pomirenje”. To je dar koji obogaćuje. Oproštenje je Božje darivanje novih poticaja, osnaženje i jačanje novih mogućnosti i životnih snaga. Riječ je o kompletnoj reviziji života, prilika za “temeljne izbore” i globalno usmjerenje života, u odnosu na Isusov.

Na toj crti i Božje zapovijedi se ne predstavljaju u terminima straha, već kao iskustvo prijateljstva s Gospodinom, koji duboko poznaje ljudsko srce i pokazuje put života. Kršćanski moral bitno je usredotočen na Isusa, objavitelja Očeve ljubavi, i na Duha, koji omogućuje novi život. To znači “hodati s Isusom”, kako bi se mislilo kao On, izabiralo kao On, ljubilo kao On, nosilo križ kao On te da bi se, na kraju, uskrisivalo s

njime svakoga dana. J. C. Barreau kaže: “Poruka Isusa Krista nije prije svega moral, već “radosna vijest” koja se sastoji u prihvaćanju Krista. Naša kateheza treba biti upravo to. Ta radosna vijest, koja se temelji na Kristu, ovlašćuje nas da proklamiramo kako krah i smrt nisu posljednja riječ, odnosno da u temelju bića nije apsurd, već ljubav; i svijet će uspjeti ako se otvorimo ljubavi”.⁴⁷

Stoga moralna i religiozna pedagogija trebaju pomoći svima, posebice mladima, da uvide važnost globalnog usmjerenja života, koje se potvrđuje svakom našom odlukom. Riječ je o “opciji za Krista”. Upravo takva pedagogija mogla bi biti učinkovitija od bilo kakvog moraliziranja ili pretjeranog rigorizma. Na taj se način govor o grijehu mora pretvoriti u govor o “novom i uspjelijem životu”. Suvremenom čovjeku, kojemu je sve teže prepoznati druge vrijednosti osim onih materijalnih - jer se daje ispuniti brzim i površnim zadovoljstvima, valja pomoći da shvati kako na krivi način može “ljubiti samo sebe”, čime postaje nesposoban da izađe iz sama sebe. *Katekizam Katoličke Crkve* reći će upravo da je grijeh “prekršaj reda prave ljubavi prema Bogu i prema bližnjemu”.⁴⁸ U tom smislu potrebno je naglašavati da se životni uspjeh postiže samo ako se upustimo u borbu između dva kontrasta: *ljubiti i nesposobnosti da se ljubi*, i to na Kristov način. Ova destrukcija “sposobnosti da se ljubi”, što je u korijenu svakoga grijeha, počev od Adama i Eve - koji su u krivom pravcu usmjerili tu darovanu sposobnost - rađa smrtnu dosadu i trovanje čovjeka.⁴⁹ To je važno naglasiti u radu s mladima da uvide kako se čovjekov grijeh zapravo sastoji “u odbijanju ljubavi, a jasno je da će on biti izbrisan, uklonjen, oprošten tek ukoliko pristane da opet ljubi”.⁵⁰

Odgovj u vjeri, propovijedanjem i katehezom, sastojat će se i u osposobljavanju da kršćanin znade izabirati, uočavati i činiti dobro, odbacivanjem zla te da, u prvom redu, povjeruje kako je moguće “mijenjati se”, odnosno da se, upavši u zlo,

47 J. Gevaert, *Catechesi...*, nav. dj., (bilj. 25), str. 137.

48 *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 1849.

49 Usp. J. kard. Ratzinger. *Svolta per l'Europa. Chiesa e modernità nell'Europa dei rivolgimenti*, Edizioni Paoline, Torino, 1992., str. 144.

50 S. Lyonnet, *Grijeh*, nav. dj., str. 291.

može i pridići. Takav odgoj smjera prema oslobađanju i spasenju. Obraćanje je na taj način prihvaćanje obećane budućnosti koju jamči Onaj koji čovjeka ljubi, oslobađa ga za ljubav i obnavlja u istini. Na taj će se način naš navještaj pretvarati u odgoj “za zaljubljenost u život u punini”, što će već mladoga čovjeka osposobljavati da uoči različite izražaje zla i grijeha, koji danas postoje u svijetu. Stoga se ukazuje uputnim upravo nastojanje da već mladi shvate kako je grijeh “destrukcija njegova čovještva”, odbijanje da se ostvari u punini, svojevrsna apostazija od vlastitog digniteta moralnoga bića.⁵¹ Drugi vatikanski sabor će reći da grijeh umanjuje “samoga čovjeka, sprečavajući ga da postigne svoju puninu”.⁵²

Stoga bi, u polaženju od pozitivnoga u govoru o grijehu, tema “života u punini, u izobilju” koji je Krist donio (Iv 10,10), mogla biti središnja tema. Na taj će se način umanjivati “život u praznini”, što je novo ime za grješno stanje suvremenoga čovjeka, a što će kateheza o pokori činiti naglašavanjem metanoje, odnosno potrebe “obrata duha” kako bi se čovjek okrenuo Bogu, uspostavljajući “ravnotežu i sklad što je grijehom poremećeno, što znači promijeniti smjer, pa i pod cijenu žrtava”.⁵³ Od temeljne je, dakle, važnosti u trajnom odgoju pomoći čovjeku da shvati od koga je zarobljen i tko to njime vlada, odnosno da je grijeh u biti živjeti i ostvarivati se na krivi način. Štoviše, postoji mogućnost i trajnog promašaja, odnosno vječne kazne. U tom smislu *Novi katekizam* ističe da “nauku o osudi ne moramo prešućivati ni pred djecom. Ali bi bilo krivo da se njome služimo kao prijetnjom, kao da će svi odmah u pakao. Isusova opomena upravljena je odraslima koji su otvrdli u zlu. Pritom je imao samo jedan cilj, cilj spasenja: to je poziv da zamrzimo zlo, a težimo za onim što čovjeka čini dobrim, da se pouzdajemo u Njega koji je Put u život”.⁵⁴

Zaključno valja reći da su kršćanski navještaj i kateheza pozvani na iznalaženje što primjerenijih načina uvođenja

51 usp. G. Gatti, *Religio...*, nav. dj., str. 746.

52 GS, br. 13.

53 Ivan Pavao II., *Pomirenje...*, nav. dj., str. 26.

54 *Novi katekizam...*, nav. dj., br. 557

djece, mladih i odraslih u sve dublje spoznavanje tajne zla i grijeha, koji su uzrok rascjepa u čovjekovu biću kao i razdora među ljudima i s Bogom. No, u prvi plan valja staviti “novi govor o Bogu”, Isusov radosni navještaj, odnosno Kristovu poruku koja osvjetljuje čovjekov život i otvara mu perspektive životnog uspjeha. Na toj je crti upravo nova evangelizacija, koja uključuje i potrebu revizije nekih naših načina “govora” o grijehu koji u cjelini ne odražavaju biblijski pristup. Upravo nova evangelizacija nudi autentičnu Kristovu poruku, koja je kadra “osvijetliti čovjekov život” do te mjere da mu može pomoći u razotkrivanju drame grijeha i njegovih mnogobrojnih posljedica za život te pomoći u sazrijevanju odgovornosti u životnim izborima i opredjeljenjima. Kada se čovjek suoči s izvornim Kristovim životnim projektom, s veličanstvenim planom koji Bog ima s čovjekom, grijeh ima sve manje mjesta u njegovu životu tim više što, vjerujući u Božju obnoviteljsku ljubav, kada se grijeh slučajno i dogodi, brže ga se i lakše rješava, uklanjajući na taj način razloge zastoja na svojem putu prema eshatonu ili konačnom ulasku u “kuću Očevu”.

DISCUSSION ABOUT SIN IN PROCLAIMING
AND CATECHISM

Summary

In a situation when the “feeling of sin” has been disappearing, which is even unconsciously supported by some ideas and actions in the Church, the author points out the dubiousness of some recent emphases in talks about sin to contemporary man. Using the biblical, and accordingly, renewed theological vision of sin, especially in recent church documents, the author points out some new stresses in the speech about sin in proclaiming and catechism. Following this line, “speech” is of basic importance, essentially determined by the cognition of Christianity as Good News and by Christ’s offer of “life in fullness”. The nonresponse to that call and rejection of Christ’s invitation to conversion and to new life, brings man to a deadlock, and moreover, to total destruction of his human nature. It will be necessary, in proclaiming and catechism, in accordance with new evangelization, to “proceed from the positive” and in this respect to insist on enthusiasm for the fundamental “option for Christ”, will have less and less space. At it, it will be also necessary to take care of the “law of gradualism”, i.e. about such a “speech about sin” that will be adequate to the individual’s age and life situation, taking account of some delicacies of contemporary man, beginning from children and the youth.